2008 жыл , 23-чю ОКТЯБРЬ, ОРТА КЮН. № 205 (18056)

ЗАМАН

ГАЗЕТ 1924 ЖЫЛДАН БЕРИ ЧЫГЪАДЫ

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

БАГЪАСЫ 3 СОМДУ

Къабарты-Малкъар Республиканы къырал саугъалары бла саугъалауну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини

У К А З Ы

Кёп жылланы ахшы ишлегенлери эм законла чыгъарыу ишге тири къатышханлары ючюн бу адамланы саугъаларгъа:

Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла

АПШЕВ Заур Борисовични - Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатын, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Культура, спорт, туризм эм асламлы информацияны органлары жаны бла комитетини председателин

КАНДОХОВМухамед Мухарбиевични - Къабарты-Малкъар Республиканы Транспорт, связь эм жол мюлк министерствосуну «Автомобиль жоллагъа оноу этиу» деген къырал учреждениясыны таматасын, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатын

МАХОВ Владимир Башировични - Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатын, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Парламентни ишин къурау, регламент эм депутат этика жаны бла комитетини председателин

ЧЕЧЕНЛАНЫ Хусейни жашы Хасанны - «Плодоовощ» предприятияны директорун,Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатын

ШОГЕНОВ Мартин Хасановични - чекленнген жууаплылыгъы болгъан «Урухну консерва заводу» обществону генеральный директорун, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатын.

Быллай сыйлы атла атаргъа:

«Къабарты-Малкъар Республиканы илмусуну сыйлы къуллукъчусу»

КАРАМУРЗОВ Барасби Сулеймановичге - бийик профессионал билим берген «Х.М.Бербеков атлы Къабарты-Малкъар къырал университет» къырал билим бериу учреждениясыны ректоруна, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатына, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Билим бериу, илму эм саулукъ сакълау жаны бла комитетини членине;

«Къабарты-Малкъар Республиканы эл мюлкюню сыйлы къуллукъчусу»

НЕСУТУЛОВ Виктор Георгиевичге - Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатына, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Аграрный политика эм табийгъатны хайырланыу жаны бла комитетини председателине;

«Къабарты-Малкъар Республиканы сыйлы къурулушчусу»

СОХОВ Владимир Казбулатовичге - Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатына, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Миллетле аралы халла жаны бла комитетини сопредседателине,Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Экономика политика жаны бла комитетини председателини заместителине.

Къабарты-Малкъар Республиканы Президенти А.КАНОКОВ.

Нальчик ш., 2008 жылда 1-чи октябрьде, №95-УП.

С.С.Аванесьянны Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла саугъалауну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини

У К А З Ы

Кёп жылланы ахшы ишлегени эм законла чыгъарыу ишге тири къатышханы ючюн Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутаты, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Урунуу эм социальный политика жаны бла комитетини, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Культура, спорт, туризм эм асламлы информацияны органлары жаны бла комитетини члени **АВАНЕСЬЯНСергей Саркисовични** Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла саугъаларгъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Президенти А.КАНОКОВ.

Нальчик ш., 2008 жылда 21-чи октябрьде, №110-УП.

КъМР-ни ЗАКОНЛА ЧЫГЪАРЫУЧУ ОРГАНЫНЫ 70-ЖЫЛЛЫГЪЫНА

Республиканы айныууна жарарыкъ тёлюлени ёсдюрюрге

Къабарты-Малкъарны Парламентини Жаш тёлю палатасыны Музыка театрда уллу жыйылыуу болгъанды. Ол республиканы законла чыгъарыучу баш органыны 70-жыллыгъына эм КъМР-ни Парламентини 15-жыллыгъына жоралланнганды. Анга КъМР-ни Парламентини Председатели Бечелланы Илияс, республиканы Президентини законла чыгъарыучу эм сюд органлада келечиси Залим Кашироков, Парламентни депутатлары, республиканы вузларыны студентлери къатышхандыла.

Жыйылыуну ача, спикер Бечелланы Илияс КъМР-ни законла чыгъарыучу баш органыны тарыхыны, аны бюгюнлюкде республиканы жамауат жашауунда магъанасыны юсюнден айтханды. «1938 жылдан бери битеу 12 чакъырыуну депутатлары да Къабарты-Малкъар Россейни халкъларыны арасында тийишли жер алыр ючюн, къолларындан келгенни аямагъандыла, - дегенди ол. – Парламент - демократияны хорламларындан бириди. Аны юсю бла жамауатны, тюрлю-тюрлю партияланы кеслерини жарсыуларын, оюмларын власть органлагъа билдирирге онглары барды».

Жаш тёлю палата къуралгъанлы жаланда бир жыл толгъанды. Алыкъа артыкъ кёп жыйылыу бардырылмагъанды. Алай ол политикагъа энди къатышып башлагъан жаш адамланы жашауларында биринчи уллу атламды. Парламентде окъуучула, студентле бла тюбешиуледе ала республиканы келир заманы болгъаны дайым да белгиленнгенлей турады. «Таматала сизни бла ёхтемленирге боллукъдула», - дегенди Бечелланы Илияс.

Залим Кашироков республиканы башчысыны администрациясыны атындан Парламентни юбилейи бла алгъышлагъанды. Законла чыгъарыучу баш органны мурдорунда Жаш тёлю палатаны къуралгъаны республикада жаш адамла бла байламлы къырал политика жашауда бардырылгъанына, келир заманнга бурулгъанына эмда бек керек болуп тургъанына шагъатлыкъ этгенин чертгенди. «Палатаны баш мураты – тири, хунерли жаш адамланы ачыкълап, келир заманда республиканы айныууна жарарыкъ тёлюлени ёсдюрюудю. Бюгюн бери келген жашладан бла къызладан кёбюсю жууукъ заманда законла чыгъарыу ишге къатышырыкъларына ышанама. Сизни жашауугъуз кесигизни къолугъуздады», - дегенди ол.

Парламентни юбилейи бла Ингуш Республиканы жаш тёлюню ишлери жаны бла къырал комитети да алгъышлагъанды. «Биз къоншу республиканы айныууна жюрегибизден къууанабыз эм битеу башламчылыкъларыгъызгъа себеплик этерге хазырбыз», - дегенди комитетни келечиси.

Ызы бла Жаш тёлю палатаны председатели Беслан Бештоков бу органны тарыхыны, бюгюнлюкде тамамлагъан ишлерини юслеринден доклад этгенди.

Жыйылыу концерт программа бла бошалгъанды. Жаш артистле Жаникаланы Элдаргъа, Лилугъа, Анжела Мамхеговагъа, Марьяна Барагуновагъа, «Амикс», «Хатти», «Бригадос» жыр эм тепсеу къауумлагъа къараучула къызыу къарсла бла тюбегендиле. Байрам жыйылыуну «7-й континент», «Дежавю» эм Краснордар лигада хорлагъан «Эльбрус-экспресс» КВН командала бютюнда жарыкъ этгендиле.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Тюбешиу

«Биз шуёхла болуп къалмай, партнёрлабыз, бир бирге ышанабыз»

Россей Федерацияны Президенти Дмитрий Медведев шёндю дунияны къалтыратхан ахча къытлыкъны юсюнден Арменияны ара шахары Ереванда кесини оюмун айтханды. Бу къыралны Президенти Серж Саркисян бла сёлешгенден сора россейли къыралны башчысы бир бёлек заявление да этгенди.

Кюн жылы болгъаны себепли эки къыралны башчыларыны тюбешиулери, сёлешиулери да тышында бардырылгъандыла.

- Бюгюн сизни манга былай жарыкъ тюбегенигизни шёндюгю демократиялы Россейге, аны халкъына намыс этгеннге санайма. Андан сора да, бизни битеулю историябызгъа тийишли багъа бичгенигизни белгисиди ол, бек уллу багъалы ишибизге – къарындаш шуёхлугъубузгъа кертичиликни да шагъатыды, дейме. Арменилгъа тюз ма аллай ышаныулукъРоссейни гражданларыны жюреклеринде да ёчюлмей турады, - дегенди РФ-ни башчысы, тюбешиуге къатышханланы алларында сёлеше.

- Биз тыш къыраллы билдириуледен сора абери билмейбиз. Шёндю Россейде ахча къытлыкъгъа къажау кюреш къалай бардырылады? - деген соруугъа да тийишли жууап этгенди Дмитрий Медведев.

- Къытлыкъ бла байламлы биз этген оноула жетерикдиле. Болсада аны бла тохтап къалыргъа жарамайды, жашау хар затны да тюрлендире барады, асламысында къыйын тамамланырыкъ тюрлениуле боладыла. Биз кесибизни ишибизни, болургъа боллукъ тюрлениулени эсге алып, алай бардырабыз, жангы къурау ишледе да, финансла бла байламлы ишледе да, структураланы тюрлендириу ишледе окъуна да. Энтта да энчи халда къайтарып айтама, битеудуния къытлыкъны заранын не къадар аз этерге кюрешиудю шёндю бизни баш борчубуз, - дегенди Россейни башчысы.

Жыйылгъанла Дмитрий Медведевни Нагорный Карабахны къадарыны юсюнден оюмун да эшитирге сюйгендиле.

- Эки жаныны да бу проблема бла байламлы этген ишлерине былайды деп багъа бичиу бек къыйын затды. Мен бу ишде алгъа атлам этилген сунама. Къалай-алай болса да, эки жаны да бу проблеманы кетерир жолланы излейдиле. Аны юсюнден Серж Азаматович бла тынгылы сёлешгенбиз. Жууукъ кезиуде юч президентни бу ишни сюзерге деп тюбешиулери боллугъуна толу ийнанама. Аллай тюбешиу Россейде бардырылыр, эштада, - дегенди, соруулагъа жууап эте, Россейни Президенти.

- Бу ишде бек башы – иш эки жанына да тап келирча тамамланырыгъына ийнаныуубузду, - дегенди Арменияны Президенти да.

Эки президент бардыргъан пресс-конференцияны кезиуюнде, Россейни бла Арменияны араларында шуёхлукъ кюч бламы къуралгъан шуёхлукъду деп, провакациялы соруу да берген эдиле.

- Бир заманда да кюч бла шуёхлукъ къуралмайды неда жаратылмайды, - деп жууап этгенди ол соруугъа Серж Азаматович. – «Кюч бла шуёх болаллыкъ тюйюлсе», - деп айтадыла халкъда.

- Биз жаланда шуёхла болуп къалмай, къоншулабыз, партнёрлабыз, байламлыкъларыбыз да энчи магъаналыдыла, ол байламлыкъла историяны къыйын кезиулеринде къуралгъандыла, заман бла сыналгъандыла, - дегенди Дмитрий Медведев.

Басмагъа **ХУЧИНАЛАНЫ Ануар** хазырлагъанды.

Законопроект

Инспекторла да жууапха тартыллыкъдыла

Россейни къырал Думасына къараргъа жангы законопроект берилгенди. Анга кёре Жолда жюрюуню къоркъуусузлугъун жалчытыу жаны бла къырал инспекцияны ишчилерине жангылып водительни аракъы ичгенине ишекли болуп медицина шагъатлыкъгъа ашыргъаны ючюн тазир салынырыкъды.

Аллай законопроектни жарашдырылыууну сылтауу Россейде бардырылгъан медэкспертизаланы тинтиу болгъанды. Анга кёре, освидетельствованияны ётгенлени жаланда 40 проценти эсирип болгъанлары тохташдырылгъанды. Шёндю законопроектге Думаны жолда жюрюу жаны бла байламлы комитетинде къарала турады.

Бизни корр.

АКЦИЯ

«72 сагъатны» игилик этип турургъа

Республиканы жаш тёлюсюн жамауат ишге тири къатышырына себеплик этер, КъМР-ни шахарларында бла эллеринде жаш тёлю бла ишлеген органланы жаш активистле бла байламлыкъларын кючлендирир муратда КъМР-ни Жаш тёлюню эм жамауат биригиулени ишлери жаны бла къырал комитети «72 сагъат» деген республикалы акция бардырады. Анга КъМР-ни муниципальный къуралыуларындан онусу къатышады.

Юч кюнню ичинде - 22--24-чю октябрьде Нальчикде, республиканы башха жерлериндеча, билим берген учреждениялада окъугъанла кеслери ыразылыкълары бла жамауатха хайырлы ишлени къурап, игиликлени не къадар кёп этерге кюрешírикдиле. Окъугъан жашла, къызла жангыз къалгъан къартлагъа барып, аланы юйлерине ремонт этерикдиле, больницалада киши да къарамагъан адамланы къатларында кезиу-кезиу турлукъдула, кереклерин тапдырлыкъдыла. Студентле бла школчула эсгертмелени тёгереклеринде тизгинни жыярыкъдыла, уруную десантла къурарыкъдыла, хакъсыз концертле кёргюзтюрюкдюле, интернатдагъы сакъат сабийлени экскурсиялагъа элтирикдиле. Бирле уа Нальчик сууну жагъаларын кир-кипчикден тазаларыкъдыла, къабырлада фронтчуланы атлары жазылгъан эсгертиу къангачыкъланы тюзетирикдиле, тазаларыкъдыла.

Нальчик шахарны администрациясында жаш тёлюню эм жамауат биригиулени ишлери жаны бла бёлюм «72 сагъат» деген акциягъа къатышыргъа къуру окъуучуланы бла жаш тёлюню угъай, предприятиялада бла организациялада ишлегенлени да чакъырады.

«Балкариягъа» - 20 жыл

«Балкарияны» юбилейине аталгъан материалланы 2-чи,3-чю бетледе окъугъуз.

Футбол

Россейни бла Шотландияны командалары Нальчикде ойнарыкъдыла

30-чу октябрьде Нальчикде Европаны 2008 жылда чемпионатыны оюнларындан бири бардырыллыкъды. Ол кюн Россейни бла Шотландияны тиширыу жыйымдыкъ командалары тюбеширикдиле.

Футбол оюнну Къабарты-Малкъарны ара шахарында бардырыуну юсюнден оноу КъМР-ни Президенти Арсен Каноковну хайырындан этилгенди. Ол аны юсюнден Россейни футбол союзу бла келишгенди, тюбешиуге этиллик къоранчланы да кеси бойнуна алгъанды. Россейли спортчула «Синдика» интур-отельде аны хакъына турлукъдула. Андан сора да, республиканы башчысы россейли команданы Москвадан чемпионатны биринчи оюну бардырыллыкъ Эдинбургга, артда уа Эдинбургдан Нальчикге учханлары ючюн ахчаны да кеси тёлерикди.

Футбол оюн 17 сагъатда башланырыкъды, сюйген адам анга хакъсыз келирге боллукъду.

Арсен Каноков спортха бек уллу эс бургъаным, республиканы тутушуудан федерациясына башчылыкъ этгенин эсигизге салабыз. Ол дагъыда «Спартак-Нальчик» футбол клубха кесини энчи фондундан ахча бёледи. Аны башламчылыгъы бла КъМР-ни ара шахарында башха даражалы спорт эришиуле да бардырылгъандыла. Сёз ючюн, августда-сентябрьде тиширыуланы араларында шахматладан дунияны чемпионаты болгъанды. Анда шахмат корона кёп жылладан сора биягъы Россейге къайтханды.

МЕЧИЛАНЫ Асхат.
КъМР-ни Президентини бла Правительствосуну пресс-службасы.

«Единая Россия» конференциясына жыяды

2008 жылда 28-чи октябрьде 11 сагъатда Къырал концерт залда **(Нальчик шахар, Шогенцуков атлы проспект,28)** «Единая Россия» партияны Къабарты-Малкъар регион бёлюмюню XIV конференциясы боллукъду.

Конференцияны делегатларына бла къонакъларына регистрация этиу **10 сагъатдан 10 сагъат 45 минутха** дери бардырыллыкъды.

ВЛКСМ-ни 90-ЖЫЛЛЫГЪЫНА

Уллу байрам этерге айтадыла

Нальчик шахарны Жаш тёлюсюню союзу **27-чи октябрьде** Культура фондда **17 сагъатда** алгъыннгы комсомолчула, жаш тёлю биригиулени башчылары бла «Комсомол -мени къадарым» деген къууанчлы жыйылыуда тюбеширикдиле. **29-чу октябрьде 13 сагъат 30 минутда** уа Уллу Ата журт урушну жылларында ёлген комсомолчуланы эсгертмелерине, Ёмюрлюк отха гюлле салыргъа белгиленеди.

Къырал концерт залда уа ол кюн **16 сагъатда** алгъын комсомолда ишлеп тургъанланы, комсомолну ветеранларыны къатышыулары бла къууанчлы жыйылыу, байрам концерт да бардырыллыкъдыла.

Нальчик шахарны администрациясыны пресс-службасы.

Халкъын ёхтемлендирген

«Балкария» къырал фольклор-этнография тепсеу ансамбль биринчи репетицияларын 1988 жылда башлагъанды. Андан бери сау 20 жыл озду. Ол заманны ичинде бизни искусство коллективибиз «Золотой шлем» деген саугъагъа (1990 жыл. Абхазия), Къазахстанда баргъан «Шашу» деген II халкъла аралы фестивальда кюмюш саугъагъа тийишли болгъанды. Анга Тюркде, Голландияда, Польшада, Францияда, Италияда, Японияда къарс ургъандыла. «Балкария» Москваны 850-жыллыгъын белгилегенде эм айтхылыкъ хореограф И. Моисеевни 90-жыллыкъ юбилей концертлерине да къатышханды. Арт жыллада уа «Балкария», ара шахарыбызда Кремльдеги Съездлени дворецинде бла П.И. Чайковский атлы залда концертле берип, андагъы жерлешлерибизни къууадырып, москвачыланы да танышдырады буруннгу къарачай-малкъар тепсеуле бла.

Тепсеуледе - миллетни бети

Тюзюн айтханда, бизни фольклор-этнография ансамблибиз «Балкарияны» аты халкъыбызны маданият даражасында Кязимни, Къайсынны атлары бла тенгди. Поэзия бизни къыйын тарыхыбызда адамларыбызны оюм этиу, къуаныу, жарсыу халларын ачыкълай эсе, тепсеу, аны бла бирге жашау-турмуш, къымылдау хунерибизни да кёргюзтеди. Не айтырыгъы, тепсеу - халкъны ишленмеклик жаны бла даражасыды, дуния хунерлери бла байламлыгъыны белгисиди. Халкъ жашау хунерин, адеп-къылыкъ къолайын, жюрюш-туруш амалларын тепсеу санатха салалгъан эсе, сора ол узакъ ёмюрледен келген халкъды, аз-кёп эсе да, дуния жолларында ыйлыкъмай, таукел барыр кибикди.

«Балкария» тепсеген сахнаны, сахналаны аллында сагъыш этип оюмласакъ, тарыхыбызны бийик аушларын шарт кёрюрге боллукъбуз: къыраллыкъ ат, жазма (зарф), театр, китап, миллет ансамбль... Хар ауш бирси аушну туудура баргъан тарых агъымла. Не медет, къыраллыкъ атыбызны толу жюрютюр кибик насыпны Аллах бизге бермегенди, кеси юйюбюзге кесибиз оноу этерча болалмагъанбыз. Аллай жолда, эсе да, кеси жерине, къадарына кеси оноу эталмагъан халкъда, жазма (зарф) бийик усталыкъгъа жетишген эсе, театр къуралгъан эсе, башха жерледе да сёлеширча, китапла дуния тиллерине кёчюрюлген эселе, малкъар тилден, «Балкария» деген къушкъанат аты болгъан ансамбль а, Европа жолларына, къыраллары на чыгъалгъан эсе, сора бар эди ол халкъны тарыхы, хунери, жашау турушлугъу да. 1917 жылда, 1927 жылда, 1937 жылда, 1947 жылда, тап, 1957 жылда окъуна ким айталлыкъ эди, МАЛКЪАР ХАЛКЪНЫ ДА ЁЗ АНСАМБЛИ БОЛУП, ОЛ АНЫ АЙТХЫЛЫКЪ ТЕПСЕУЛЕРИН ТЕПСЕГЕНДЕ, КЁП ХАЛКЪЛА АЛАГЪА КЪАРС УРУРЛА ДЕП!

Анга кёре, биз маданият тарыхыбызны экиге юлеширге боллукъбуз: «Балкария» къуралгъынчы дери бла, ол къуралгъандан арысында.

Ансамбльни магъанасы аллай бир бийик болгъаны ючюн тюйюлмюдю - къолуна къалам алгъан, таулу болуп, бары аны мен къурагъанма деп тохтагъаны! Жазыучула, артистле, къуллукъчула... Ансамбльге келтирип бир бёрк берген да, не уа басмада аны хакъындан бир сёз айтхан да кесини атын аны тарыхында кёрюрге сюеди. Адеп-къылыкъ жаны бла ол шарт айыплыракъ кёрюнсе да, анда бир асыулукъ барды - хар ким да ансамбльни кесиникине санагъаны! Аллай уллу ишни, тюзю, къырал энчиликни орнунда болур кибик ишни къурай туруп, бир жанында къалмагъанбыз дегенликни белгиси. Ол, кертиси бла да, алайды. «Балкария» халкъ ансамбльди, биз а барыбыз да халкъны балаларыбыз. Анга кёре, ата-бабаладан келген хунерибиз, жюрек тебиулерибизни иги муратлары тепсеу ансамблибизге берилипдиле.

Аллай бир шартны уа энчи чертирге сюеме. Миллет ансамбльни ниети, алыкъа ол къаллай боллугъун да билгинчи, «Ныгъыш» жамауат бирлигиуню ичинде туугъан эди. «Ныгъышны» уа жаш тёлю къурагъан эди халкъны къадарына жарсыгъан, иги ишлени башларгъа, бардырыргъа алланнган къызла бла жашла. Аламат таукел, ариу адамла эдиле ала!

«Ныгъыш» кюч ала эди. Алай анга къарам да бирча тюйюл эди. Совет къыралны оюлууу башланып, не тюрлю бирлигиуге да власть органланы жанындан ышаныусузлукъ уллу эди. Халкъны кесини ичинде анга терс къарагъанла да аз тюйюл эдиле. Аллай болумда къурала эди ол бирлигиу - андан артха болгъан кёп иги ишлени, ким биледи, жарсыулу агъымланы да тагылары анда башланнгандыла.

«Ныгъышны» иги ишлерине эс бурупму, ол терсине кетмесин деп, сакълар ючюнмю, - башы сауду, узакъ ёмюрлю болсун, Зумакъулланы Борис, ол заманда обкомну 1-чи секретары, малкъар Жазыучуланы союзуна келип, «Ныгъыш» аны къарамында болса эди деген оюмну айтды. Да, баям, болургъа тийишлиси да алай эди - халкъны ишин къолгъа алгъан жаш тёлюге халкъны жазыучулары къарамасала, ким къарарыкъ эди!

Ансамбль къуралыр деп умутубуз бар эсе да, ийнаныуубуз хазна болгъунчу окъуна, тепсерге сюйген къызла, жашла жыйыла башладыла. Бу кезиулеге миллет тепсеулени хакъындан алагъа айтыр сёзюбюз бар эди -Къудайланы Мухтарны жыйгъан, жарашдыргъан тепсеулери басмада чыгъа башлагъан эдиле...

«Балкарияны» тепсеулерине не жерде да не ючюн сюйюп къарайдыла? Бек алгъа малкъар тепсеу сахнада аякъ алыуну усталыгъы тюйюлдю. Урчукъча айланыу, ариу къымылдау, жюзюу да тюйюлдю. Кавказда бек буруннгулу халкъладан бири малкъар халкъны энин, эбин, энчилигин кёргюзтген бир толу новеллады. Насият не уа жыр! Тепсеучюню кийген кийими, къолуна алгъан кереги, адыры, сауту - халкъны заманын, турмушун ачыкълайды. Тюненесин, бюгюнюн кёргюзтеди. Кавказда кёп тепсеуле, асламысында, аякъ алыу усталыкъ болуп къалгъанларын эсге алсакъ, «Балкарияны» тепсеулери, кертиси да, миллет бетлидиле, миллет агъачлыдыла, миллет солуулудула. Аланы атларын айтмай тепсегенде окъуна, таныладыла, Малкъарны жерин, сууун, агъачын, адамын кёргюзтедиле.

Аны себепли «Балкария» - Малкъарды. Таулу жашауну таркъаймаз черегиди. Халкъны тарыхын айгъакълагъандан тышында да, ёсюп келген жаш тёлюню - къызларыбызны, жашларыбызны жюрюшлерин ариу этерге, боюнларын, аркъаларын тюз тутаргъа, бийкёкюрек болургъа юйретеди.

Аны, чырмау индекледен ётюп, Москвагъа жетип, Кремльде Съездлени уллу дворецинде Къулийланы Къайсынны намысына тепсегени - миллетибиз бирикген миллет болса эди, алалмазлыкъ бийиклиги болмагъанын кёргюзтеди. Халкъ кесини узакъ жашауунда уллу маданият къулталыкъны къурагъанды, дуния поэзиягъа юлюш къошхан закийлени туудургъанды. «Балкария» кеси кезиуюне халкъны аллай жетишимлерине къанат къакъдырады.

ТЁППЕЛАНЫ Алим,
КъМР-ни халкъ жазыучусу.

СУРАТДА: «Балкария» ансамбльни биринчи къауууму. 1990 ж.
Суратны **ШАХМЫРЗАЛАНЫ Алексей** алгъанды.

Ансамбльни тарыхындан

Къуралыу

«Балкария» къырал фольклор-этнография тепсеу ансамбльни юсюнден кёп тюрлю хапарла жюрюйдюле. Бирле, аны къуралыуунда уллу къыйын салгъанбыз деп, энди аланы атлары айтылмагъанларына кёлкъалды этедиле. Керти къыйын салгъанла уа, халкъны аллында улан, граждан борчларын толтургъаннга санап, артыкъ кере сагъынсала да, дурус кёрмейдиле.

Болмачы хапарладан къутулур ючюн, ансамбльни къурарргъа бек уллу къыйын салгъан, тепсеулени, музыканы, кийимлени да жыйгъан хореограф, балетмейстер, фольклорчу Къудайланы Мухтарны статьясын басмалайбыз. Ол мында аны биринчи атламларыны, анга ат аталгъаныны, жетишимини юсюнден да айтады.

Кёллениу

1960 жылны июль айында ол заманда жаш алим Толгъурланы Зейтун, манга буруннгу къарачай-малкъар тепсеулени жыйышдырып, аланы сахнада къалай салыннганларын да жазып турсанг а, дейди. Ол мени белгили фольклорчу, этнограф эм поэт Шахмырзаланы Саид бла да танышдырады. Бу огъурлу адам жашаудан кетгинчи аны биргесине айланнганма. Саидни хайырындан халкъ тепсеулени, кийимлени, юйде тутхан сауутланы, топонимиканы юсюнден бай материал жыйгъанма.

1987 жылда хар не ишимде да манга болушлукъ этип турууучу Зумакъулланы Борисге бла Зокаланы Зейтуннга барама - къарачай-малкъар тепсеулени салырча ансамбль къурар эдик деген оюмуму айтып. Ол кезиуге тепсеулени юсюнден биринчи китабым чыкъгъан эди. Ары жыйырма бла сегизиси киргенди. Аны чыгъарына да Гуртуланы Салих бла Зумакъулланы Борис болушхан эдиле. Ала ансамбльни къурарргъа да къолларындан келгенни этерге сёз бередиле.

Бир жылдан Шауаланы Хасан Ханияда жашагъан Текуланы Махайны, фольклорчу Джуртубайланы Махтини, мени да телевидениягъа чакъырады. Ушакъ биягъы жангы къураллыкъ ансамбльни юсюнден эди. Аны бла къалмай, ол чалгъычыла, къойчула, устазла, таулу тиширыула бизни да кесибизни тепсеу коллективибиз болурун сюйгенлерин айтхан сюжетлени да кёргюзтеди. Биз Абхазияда «Абхазия» жыртепсеу, «Шаратын» халкъ тепсеу ансамбльле, Адыгеяда «Исламей» бла «Адыгея (бусагъатда «Нальмес»), Осетияда да эки («Алан», «Иристон») тепсеу коллективле болгъанларын да эсгеребиз.

Экинчи кюн бизни ючюбюзню да обкомну биринчи секретары Е. Елисеевге чакъырадыла. Обкомну бир къауум членлери бизни оюмубузну къабыл кёрмейдиле. Алай ол башында сагъыннган республикалары, алада эки тепсеу ансамбльле ишлеп тургъанларын юлгюге келтиреме. Елисеев бизни оюмубузну тюзге санайды.

Болушханла кёп эдиле

Алай бла, тепсеучюлени излеп, аланы жангы къураллыкъ ансамбльге чакъырып башлайма. Бу жаны бла Мокъаланы А., Улбашланы А., Темуккуланы М., Сотталаны Къ., Будайланы Р., Тилланы Б., М. Тхамоков, Н. Беданокова, Бапыналаны З., Бачиланы А., Р. Кацибаева эм Будайланы Р. уллу болушлукъ этгендиле.

Бу уллу, ауур ишни аягъы юсюне салыр ючюн, кёп тюрлю чырмауладан къутулургъа, жумушланы тамамларгъа керек эди. Ол заманда Нальчикни администрациясында культура бёлюмню таматасы Жабелланы Л., жазыучула Тёппеланы А., Бегийланы А., Созайланы А., врач Ботталаны В., художникле Баккуланы В., Занкишиланы И. бир заманда угъай демегендиле: аланы кабинетлеринде сюзюлгендиле ала.

Ахчасыз, характетсиз бу жумушну тамамлар онг жокъ эди. Поэт Беппайланы М. «Алтын къол» фирманы таматасы Къайталаны Исмайыл болушур деп билдиреди. Ол ыразы болгъанын айтады. Коллективде ненча адам боллугъун тепсеучюле бла аланы жумушларын тындырлыкъланы санларын - сюзебиз. Элли адамда тохтап, алагъа иш хакъ – 110 сом берирге келишебиз. Репетицияланы бардырыргъа деп кийимле бла музыка инструментле да сатып алабыз. Мекям да керек эди. «Терек» санаторийни директору Ботталаны Валера ансамбльге болмагъанча уллу болушлукъ этгенди. Санаторийни залында репетицияланы бардырып, узакъ элледен келген жашла, къызла анда жашап тургъандыла.

Телевидение, радио, газет, журнал да узакъда къалмагъандыла, бу жумушну тамамлай. Телевидениягъа эм радиода ишлегенле - Шауаланы Т., Мызыланы Н., Жаболаны Л., Мишаланы А., Ботталаны М., Этезланы Б., Кючмезланы М., Додуланы А., Созайланы А., Къайталаны А., Этчеланы М., «Заман» газетни журналистлери Шауаланы Х., Аппайланы М., Биттирланы А., Токумаланы Х., «Минги-Тау» журналны баш редактору Бегийланы А. кеслерини сёзлери бла болушхандыла, кёлюбюзню кётюре.

Белгилисича, тепсеу ансамбльге кёп тюрлю сахна кийим да керек болады. Бу жаны бла да ол заманда къолларындан келген жашларыбыз, къызларыбыз да къуру къайгъыргъанлай тургъандыла. Мызыланы Д., Залийханланы М., Будайланы А., Гуданаланы А., Жаболаны М., Хутуйланы А., Чеченланы Б., Сотталаны Къ., Курданланы У., Ахматланы М., Энейланы М., Черкесланы Г., Шауаланы П., Малкъарланы М., Апшаланы Б., Тогъузаланы М., Маммеланы Х., Ёлмезланы М., Чаналаны А., Сарбашланы М., Улбашланы М., Хубийланы А., Гочияланы Б., дагъыда Г. Губинни, Х. Мовсесянны, Апсуаланы О., Т. Шериевни, В. Сижажевни да эсгерирге тийишлиди.

Мен кесим кёп жылны ичинде жыйгъан материалдан тышында жазыучуларыбыз, алимлерибиз да бу жаны бла билгенлерин аямагъандыла. Ансамбльни кесини энчи бети, ызы, хаты болур ючюн кюрешгенлени санында Тёппеланы А., Шауаланы Х., Ёлмезланы М., Кючмезланы М., Малкъондуланы Х., Джуртубайланы М., Къарчаланы Х., Биттирланы Т., Батчаланы В., Хучиналаны А. бла М. айтыргъа керекди. Ол заманда «Балкария», дагъыстанлы академиялы ансамбль «Лезгинка» кибик, Кавказны башха коллективлерине ушамай эди.

Жетишимлери

Жангы къуралгъан ансамбльни биринчи репетициясы 1988 жылны 16-чы октябринде баргъанды «Терек» санаторийни залында. Анда аны директору Ботталаны Валера сёлешип, жашлагъа, къызлагъа да уллу жетишимлеге жетерлерин сюйгенин айтхан эди. Чыгъармачылыкъ жаны бла мени бла бир акъыллы болуп белгили тепсеучюле Мысакаланы А. бла Б. Нагудов кюрешгендиле. Эгиз къарындашла Апполаны Альберт, къобузда ойнап, Артур дауурбасны ургъанды. Ахкёбекланы А., Энейланы М., Толбайланы М., Имангулланы Т., Мырзаланы Х., Токумаланы М., Къараланы Л., Атабийланы Л., Джуртубайланы О., Зезаланы А., Ахматланы Л. эм башхала эдиле ансамбльни ёзеги.

Сахна кийимлени Богъатырланы М. бла М. Шипшиеваны болушлукълары бла уста тикген эдиле. Аланы ариулукъларын, башхалагъа ушамагъанларын белгилеп, «Балкария» 1990 жылда Сухумда бардырылгъан тау халкъланы араларында къуралгъан «Нартаа» фестивальда эм баш саугъаны – «Алтын кюбени» («Золотой шлемни») эм башха саугъала да алгъан эди. Ол жетишимде Токумаланы Б., Энейланы М., Ахкёбекланы А. уллу къыйынлары барды. Белгили къол уста Бачиланы Хамзат реквизити бла тепсеулени кёп заманны ичинде байыкъландыргъанды. Ол къамала, бел баула, хазырла, уруш керекле хазырлагъанды. Жангуланланы Ибрагим а агъач гоппанланы бир къаууумун берген эди.

Ансамбль къырал статусну Зумакъулланы Борисни, Чабдарланы Борисни эм Чофанланы Аубекирни хайырларындан алгъанды.

Рахайланы О. ансамбльде директор болуп алты ай ишлеген эди. Ол къысха заманны ичинде тигилген сахна кийимле башха коллективлеликилеге ушамагъанлары бла эсде къалгъандыла.

Коллективге ат атагъан бла байламлы да кёп даулашла тууа эдиле. Аланы къуллукъчула къозгъагъандыла, «Горянка», «Птица», «Жугъутур», «Голубое озеро», «Дружба», «Братья и сестры» эм башха атланы атайыкъ деп. Ол жол да биягъы башха республикаланы тарыхларына къайтыргъа, атларын эсгерирге тюшгенди. Ол замандагъы культура министр Х. Келеметовха башха халкъла «Алан», «Абхазия», «Адыгея», «Хакасия», «Алтай» деп атаргъа эркиндиле, биз а «Балкария» десек, айтылгъаны да ариу, эсде да къаллыгъын белгилейме. Мени оюмум бла ыразы болгъанла кёп эдиле. Алай бла коллективге «Балкария» ат аталады, кесини халкъын белгили эте.

1989 жылны 5-чи майында «Балкарияны» КъМР-ни къырал филармониясыны санына къошадыла. Аны директору белгили жырчы эм композитор В. Барагунов эди. Ол композитор Х. Хавпачев бла бирге, жаш коллективге не бла да болушуп, аны сейирлерин къоруулагъандыла.

«Къабарты-Малкъарны «Балкария» къырал фольклор-этнография ансамбли» деген ат а анга 1991 жылны 31-чи январында берилгенди. Ол ат берилгенден сора аны биринчи концерти 4-чю июньда Профсоюзланы дворецинде болгъанды. Андан сора, арада бир кюн къалып, экинчи кюн биягъы концерт программасын 25-чи августха дери кёргюзтгенди.

Бусагъатда специалист жокъду

Бусагъатда «Балкарияда» фахмулу жаш тёлю ишлейди. Битеу Россейде да жокъду аныча аллай интернационал коллектив. Арт жыллада ол, жарсыугъа, битеу Кавказда болгъан тепсеулени тепсейди. Алай биринчи программаны тепсеулерини атларын нек тюрлендирмегенин а ангыламайма. Аланы битеу кавказ тепсеулеге ушагъан жерлери жокъ эди. Баям, аны сылтауу мында болур: ансамбльде къарачай-малкъар тепсеулени билген специалист жокъду.

Аллай заман да келир, кесини ёз культурасына, хореографиясына къайтыргъа керек болгъан. Ол жолда «Балкариягъа» уллу жетишим тежейме.

КЪУДАЙЛАНЫ Мухтар,
КъМР-ни культурасыны сыйлы къуллукъчусу.

Ариулукъну жангырыуу

Къудайланы Мухтарны бек ахшы башламчылыгъында анга чыгъармачылыкъ жаны бла болушлукъ этгенледен бири Джуртубайланы Махтиди. Ол да ансамбльни биринчи концертини, программасыны, жетишимлерини юсюнден жазады кесини статьясында.

Биринчи концерт

Бир къауум айны жашла, къызла, кючлерин-къарыуларын аямай, «Терек» санаторийни гитче залында кюрешгендиле. Не реквизитлери, не сахна кийимлери жокъ эди. Алай болгъанлыкъгъа, къысха заманны ичинде онеки тепсеу салыргъа къолларындан келгенди.

1989 жылны 23-чю апрелинде Музыка театрда республиканы Культура министерствосу къурагъан комиссия программагъа къараргъа жыйылгъанды. Концертни боллугъуну юсюнден билдирилмегенликге, залда сюелирге окъуна жер жокъ эди. Къараучу хар тепсеуден сора тепсеучюлени сахнадан гюрюлдеген къарсла бла ашыргъанды, ала репетицияда кийген кийимле бла чыкъгъанларына да къарамай.

Программагъа кирген тепсеуле бир бирге ушамай эдиле: къызыу баргъан «Тёгерек тепсеу», сюзюлюп баргъан «Тюз тепсеу», жарыкъ салыннган «Той тепсеу». Бу башхаладан тепсеучюле кеслерин сахнада, элде тойдача, эркин туткъанлары бла, къауум-къауум чыгъып, тойда болгъан халны къараучугъа жетдиргени бла айырмалы эди. Концертни ачхан «Озай» да аламат салыннган эди. Андан сора дагъыда буруннгу адет-тёреле бла байламлы - «Шертмен», «Гюппе», «Тепена», «Чоппа».

Битеу программаны юсюнден айтыр кереклиси жокъду. Бек башы – ансамбльни тепсеулерине кёре, ол тюз жолда эди. Аны башчылары, сахнада аякъ ала, эстетиканы да унутмагъандыла, тепсеулени, адет-тёреле бла артыкъ ауур да этмей, алада театр элементле да элпек эдиле. Былайда аны эбин билмей бузсала, художестволу жаны къарыусузуна айланырыкъ эди.

Концертден сора комиссиягъа кирген хореографла, фольклорчула, министерствону келечилери, коллективни программасын къабыл кёрюп, анга къырал статус берирге деген оюмну айтадыла.

Абхазияда

1990 жылда сентябрьни 17-ден 21-не дери Абхазияны ара шахары Сухумда Тау халкъланы «Нартаа» («Нартла») деген биринчи тепсеу фестивальлары бардырылгъанды. Анга «Балкариядан» сора, Къарачай-Черкесден «Элбрус», Юг Осетиядан «Симд», Север Осетиядан «Алан», Чечен-Ингушетиядан «Башлам», Абхазиядан «Шаратын» къатышхандыла. Бизни коллектив республикадан тышында экинчи кере кёргюзте эди кесини искусствосун...

Фестивальны ахыр кюню. Жюрини санына жыйырма адам киреди. Аны таматасы Эдуард Бэбияды.

«Балкария» фестивальгъа беш тепсеу келтиргенди: бурун заманлада жангы жылда тепсеучю «Озайны», нарт эпосха кёре салыннган «Къарашауайны», Голлу тейриге, нартланы аталары Дебетге эм берекетликни, монглукъну тейриси Алтын Хардаргъа аталгъанны.

Регламентге кёре, хар коллектив жыйырма беш минут турургъа керек эди сахнада. Алай къараучу, «Балкарияны» иерге унамай, «Браво, Балкария!» - деп къычырып, андан эки кереге кёп тутхан эди. Къараланы Лейля къызланы ичинде эм ариу тепсегени ючюн саугъагъа тийишли болады («Хрустальная ваза»). Ансамбльни балетмейстери Къудайланы Мухтар да фольклорну хайырланнганы ючюн аллай саугъа алады. Сора жюрини таматасы сёлешеди:

- Тау халкъланы биринчи тепсеу фестивальларыны эм сыйлы саугъасы – «Золотой шлем» - сёзсюз, «Балкариягъа» бериледи.

Къараучу анга ыразылыгъын къызыу къарсла бла билдиреди. Жаш коллективни арымай-талмай ишлегенине бийик багъа тюйюлмю эди ол?

Экинчи жыл ансамбльни Север Осетияда, Чечен-Ингушда, Дагъыстанда гастрольлары жетишимли ётгендиле. Жаланда юч жылны ичинде - къысха заманнга – къыйын болумлада Къудайланы Мухтар жыйырма беш тепсеу салгъанды, кёбюсюн биринчи кере. Бютюнда къызла тепсеген «Къабышханланы» белгилерге сюеме. Баям, бу тепсеуде артыкъда бек жууукълашханды ансамбль фольклорда болгъан магиягъа. Тепсеуню ритми, къараучуну «башын хайран этген» музыка, сейирлик сахна кийимле, къызланы усталыкълары, женгилликлери – бары да залда олтургъанланы эсин аладыла.

Тюркде

Биягъы фестиваль. Бу жол Тюркге барады «Балкария». Анда тюрк тилли халкъланы биринчи фестивальлары бардырылады. Биягъы жетишим. Анга хазыр болмагъанча эди. Къарачай-малкъар халкъны буруннгу тепсеулери тюрклюлени кёллерине жетгенди. Анкарада, Конияда концертлери, телевиденияда эки сагъат баргъан берилулери, мындан Кавказ урушну кезиуюнде кетген жерлешле бла тюбешиуле, аланы къууанчлары, кёз жашлары...

Башхалагъа ушамасын

Башында айтылгъаныча, «Балкарияны» уллу жетишими, аны башхала баргъан жолну сайламай, халкъ тепсеуню миллет энчилигин кёргюзтгенде эди. Кавказны бир-бир тепсеу коллективлери хайырланнган секириулени, цирк номерлени къараучу искусствогъа санайды. Ол жол бла барыу, сёзсюз, коллективни сыйын тюшюреди, аны уа артда къайтаргъан тынч тюйюлдю. Бютюнда ансамбльни къарачайлыла бла малкъарлыла буруннгу хореография искусстволарын жангыртыр ючюн къуралгъанын эсге алсакъ. Бу жаны бла кемчиликле, башха тепсеу ансамбльлеге ушап башлагъаны коллективни ёсюуюнде къысха заманлада дыла деп ышанабыз.

ДЖУРТУБАЙЛАНЫ Махти,
КъЧР-ни илмусуну сыйлы къуллукъчусу.

къушкъанат «Балкария»

Улбашланы Мутай репетицияны кезиуюнде. 1990 ж.

Атыбызны дуниягъа айтдыра

«Балкария» деген сёзню нечик айбат макъамы барды, тюппе-тюз, аламат таулу макъам. Ол ариу сёз, бизни барыбызны да ахшы умутларыбызны сыйындыргъандан сора да, таулу къудуретни болмагъанча байлыгъын, сыйлылыгъын да тутады...

Олтура эдик бир мугур ингирде юч гитче эгеч да, ыннабызгъа къысылып, сёзсюз, дауурсуз, шум болуп. Такъыр дунияны жесирлери, тыш жерни да чакъырылмагъан къонакълары. Хазнамы эди суу худурчукъ бла нартюх унчукъдан къалашчыкъла бла ушхууурубузну тамамлап. Бир заманда эшик «чыкъырт» деп ачылгъаны бла тенг, босагъада анабызны ауанасын эследик. Къолунда уа кюбюрчекге ушагъан бир зат. Бизге зат айтмай, ол, терк окъуна келтирген кюбюрчекни ачып, ичинден да омакъ къобузгъа ушагъанны алып, тёшекни къыйырына чёкдю.

Ыннабыз да, ол да жылы бет алдыла. Биз ючюбюз а, энди не деп сюелдик. Шешадан чыракъчыкъны патеген ийисинден толгъан мутхуз турмуш кибигибиз бир заманда Шамил иймамны макъамындан толуп, жюреклерибизни учар чекге бийледи. Эки абаданыбыз жиляй эдиле, тёгерекни аламат макъам алгъаннга, ол макъам къайдан эсе да, узакъ кюнлени эсге салгъанча, сезимге батылып.

Таулу къобузну уа бир талай жылдан, Фрунзеге Къазийланы Билял келгенинде, биз, сабийле, биринчи кёрдюк. Таулу тепсеулени да алай. Сёз ючюн, Боташланы Исса (жаннетли болсун) бир бёлек, менича, къызланы, жашланы да жыйып, университетни залында, иги да жарау этдиргенден сора, сахнагъа чыгъарды. Бар эдиле кюнле ХХ съезд бизге эркинлик бергенден сора. Къалай талпына эдик биз азатлыкъгъа бла ёз культурабызны айнытыргъа. Алай онг керек эди. Ол муратла толурча онг.

1956 жылдан 1998 жылгъа дери тергечигиз, ненча жыл ётгенди. Отуз эки жыл! Орта Азияда тургъаныбыздан эсе юче кереленнген жылла!

Ахшыды башха, къоншу миллет бла къазанлашхан, тойлада бирге да тепсеген, ол ишни магъанасында жангыз ансамбльде да культурагъа къуллукъ этген. Да энчилик, миллет сыфатын кёргюзтюрге амал берген энчилиг а къайда?..

Бизни фольклор-этнография тепсеу къауумубузну жаратылыууна, анга ата-ана да болгъан – халкъ эди. Къырал угъай, халкъ. Аны ючюн окъуна болур малкъар миллетибиз «Балкариягъа» сакъ кёзден, титиреу аяулулукъ бла къарагъаны. Аны ючюндю, ангылаууму кёре, тепсеу къауумубузну не къадар ийнакъласакъ, не омакъ кийиндирсек, не бийикде тутсакъ да, бюгюн кюнледе жюрекни учундургъан болумубуз.

Арадан жыйырма жыл озду. «Балкария» уа бетибизге нюр жайгъанлай келеди. Келди, кёлюбюзню ала, келди, андан да ариу муратланы туудура. Тамблагъы кюнюбюз да, «Балкарияны» айбатлыгъыча, айбат болса эди деген ниетлени кючлей жюрекледе.

Эки онжыллыкъланы кёзюнде «Балкария» жюзле бла концертле берип келди. Аны аягъы юсюне салгъан Къудайланы Мухтарны – хореографны, Улбашланы Мутайны – балетмейстерни, биринчи музыка къауумну таматасы Бегийланы Музафарны, аламат солистлерин да эсде тутабыз. Кезиуню, тийишлилик бла бютюнда Ингуш Республиканы сыйлы къуллукъчусу Къудайланы Хасан, къолгъа алып, ишни сукъланырча бардырады.

Ансамблибизни Къулийланы Къайсынны 90-жыллыгъыны сыйлы ингиринде аламат концерти уа! Республикабыз Россей, Татарстан тыш къыралла - Къазахстан, Къыргъыз Республика, Германия, Япония, Польша, Тюркде да алай – «Балкарияны» иги хапары чыкъгъанлай турады, турлукъду келе тургъан заманда да. Аны солистлери уа: Теммоланы Ф., Махийланы А., Асанланы И., Э.Батаева, Гуртуланы Л., Биттууланы А., Мирзоланы М., Жаболаны А., Аскерланы Р., Газаланы М. эм башхала «Балкарияны» бетине нюрлерин жайгъанлай кюрешедиле.

Фольклор-этнография ансамблибизге къарагъанла, аны бийик искусствосун эслеринден хазна кетерсинле. Мен тюйюлме «тепсеу-миллетни жаныды» деген сёзлени автору, алай ол сёзлени магъанасы «Балкарияны» культурабызгъа къошханы бла келгенлери шартды.

Сёзсюздю, таулу тюз тепсеу, бармай, таулу тюз тепсеудю, тёгерекге барыу да, кесибизча, кишини да эниклемей аллай аламат. Бизде, бир-бирледеча, жокъду не менсиниулюк, не кокаланыу, не сер тылпыулу ёхтемлик. Биз жангыз да тепсеулерибизде табабыз алыкъа азатлыкъны. Ала бередиле бизге асыуну, къууанчны, къанатландыргъан да ала этедиле. Унутмайыкъ аны .

«Балкарияны» директору Энейланы Магомет да, транспорту, кийими, керек жерде жарарыкъ, адамлагъа да жол таба билиую бла - аллай оноучуладанды ол.

Быйыл «Балкариябызны» жыйырмажыллыгъын белгилейбиз. Кёп болмай а тарыхны Москвада миллетибизни, культурабызны да хурметли келечилери, миллет искусствобузну даражасы не бийик да болсун деп кюрешгенле, «Бештауэл-Столицаны» Правленини таматасы Атабийланы Жулдузну да къыйынын ол ишде, аны бла бирге ишлеп айланнганланы да айтмай болмаз. Кёп болмай ара шахарда аламат концерт къурагъандыла. Малкъар жарлы тюйюлдю: аллай тепсеучюлери, аланы ызындан къарай билген уланларыбыз, тиширыуларыбыз да болгъанда. Жангыз да иш кёллюлюкню тас этмей кюрешейик.

Атабийланы Жулдуз айтханнга кёре, Чайковскийни залыны фойесинде малкъар миллетни эрттеден келген кийимлерини кёрмючю да бар эди. Концертге жыйылгъанланы кёбюсю башха миллетлени келечилери эдиле. Ол а бютюнда асыуду жюреклерибизге...

«Балкариягъа» жоралап, «Бештауэл - Столица» журналны энчи номерлери да чыкъгъандыла. Ол да къууанырча шартды.

МОТТАЙЛАНЫ Светлана, КъМР-ни культурасыны сыйлы къуллукъчусу.

Суратны **ШАХМЫРЗАЛАНЫ Алексей** алгъанды.

Суратда: (солдан онгнга) Мырзаланы Марат бла Гаройланы Жамболат.

Ушакъ

«Балкария» къырал фольклор-этнография тепсеу ансамбль кесини юбилейин Север Осетия-Аланияны «Алан» академиялы ансамбли бла бирге белгилеп башлагъанды. Жайда эки коллектив да Владикавказда, Нальчикде да концертле бергендиле. Кёп болмай а «Балкария» Москваны П.И. Чайковский атлы залына чыкъыргъан эди къараучуну.

Биз, коллективни директору Энейланы Магомет бла тюбешип, аны ишини юсюнден бардыргъанбыз ушакъны.

Россейни бек иги ансамбльлери бла бирге

- Жыйырма жыл ётдю ансамбль къуралгъанлы. Ол заманны ичинде эм магъаналы не зат эди?

- Ансамбль къуралып, кюч алып, къырал статусха да жетип, къайсы тюрлю сахнада да концерт берирге къолубуздан келгениди бек башы. 2006 жылдан бери Москвада кесибизни хореография искусствобузну кёргюзтгенибиз уллу жетишимди. Закий поэтибиз Къулийланы Къайсынны 90-жыллыкъ юбилейин Кремльдеги Съездлени дворецинде белгилегенибиз битеу халкъны да къууандыргъанды.

Мен коллективде биринчи кюнден бери ишлейме да, алгъа тепсеучю болуп келген эдим, артха къарасам, жыйырма жыл къалай терк озуп кетдиле дейме.

Къыйын заманла да болгъандыла. Алай бюгюн республикада, къоншулада, тыш жерледе да «Балкариягъа» сейир уллуду.

- Москвадагъы юбилей концертни юсюнден билирге да сюерле окъуучула.

- Биз П.И. Чайковский атлы залда концертле бере тургъаныбыз себепли, Москваны филармониясыны таматалары, коллективге эс буруп, алай чакъыргъандыла. Бу концертни энчилиги – анга асламында абонементлери болгъанла (700 жер) келгендиле. Алайды да, бу жол залда къуру бизни жерлешлерибиз угъай, москвачыла да кёп санда эдиле. Абонементге да Россейни юч иги тепсеу ансамбльлери киргендиле – «Берёзка», «Казаки России» эм «Балкария». Башхача айтханда, къолунда абонементи болгъан бу юч коллективни да концертлерине къараяллыкъды. Биз ара шахаргъа барсакъ, программагъа жырчыланы да къошабыз. Бу жол концертибиз тепсеуню ингири эди дерге боллукъду.

Ол бек иги, жарыкъ ётгенди. Филармонияны таматалары уллу ыразылыкъларын билдиргендиле. Мындан ары да ала бла бирге ишлербиз деп ышанама.

- Жууукъ заманда жангы тепсеулени уа кёрлюкбюзмю?

- Ансамбльни художестволу башчысы Къудайланы Хасан салып, «Абреклени тепсеуюн» къошханбыз. «Апсатыны къызы» тепсеуню уа биринчи вариантын тюрлендирип, жангыдан къошханбыз репертуаргъа. «Къыз тепсеуден» сора жашлагъа къамала бла да салынырыкъды. Жангы тепсеулени салыр ючюн, жарым жыл керекди. Концертле берип, гастрольлагъа жюрюп тургъанда, аллай эркин заман хазна болмайды. «Тюз тепсеуге», «Хардаргъа», «Голлугъа» тиерик тюйюлбюз. Ала, халкъ тепсеулеча, сакъланыргъа керекдиле.

- Арт жыллада «Балкария» ансамбль, алгъыннгы жолундан тайып, Кавказны башха коллективлерине ушап барады деген оюм барды.

- Тепсеуле сакъланнгандыла, аладан адет-тёрелени кетергенбиз. Сёз ючюн, «Озайны» тепсемейбиз, анда байракъла, башха реквизитле да бар эдиле. Аллай затла тепсеулени ауур этедиле. Сахнада, аланы кётюрюп, аякъ алгъан тынч тюйюлдю. Аллай тепсеулени артистлени да кёбюсю жаратмайдыла, ол аланы темпераментлерине келишмейди. Аны ючюн ансамбльден кетгенле да болгъандыла. Адет-тёрели тепсеулени бизни республикада, Къарачай-Черкесде жаратсынла, уллу тёлю къарасын алагъа, алай биз битеу Россейге да кёргюзтюрге керекбиз искусствобузну. Тышында уа терк тепсеулени, къамала бла уруш этгенни жаратадыла, ала шоу сакълайдыла бизден.

Къудайланы Мухтар бла Улбашланы Мутай салгъан тепсеуле сакъланнгандыла, айтханымча, аланы женгилирек этер ючюн кетерирге тюшгенди бир къауум затланы. Ма бусагъатда, Москвагъа бара, ондан артыкъ ящик бла элтгенбиз хар керегибизни. Самолёт бла уа къалай элтгин аллай бир жюкню?

- Мен театр фестивальлагъа къатыша келеме да, алада специалистле хар биригиз да кеси культурагъыз бла сейирсиз, дейдиле. Баям, ол оюм тепсеу ансамбльге да келишеди. Экинчиси уа, искусство коллектив къараучуну ызындан барыргъа керек тюйюлдю, деп да айтадыла.

- «Хардарны», «Тюз тепсеуню» тюрлендирмей, Улбашланы Мутай салгъанча, сакълайбыз.

Къараучуну юсюнден айта, хар бирине энчи программа хазырлайбыз. Сёз ючюн, бизде абаданла адет-тёрели тепсеулени сюе эселе, жаш тёлю бла москвачыла, башха жерледе да терк баргъан, къама уруш этгенлени жаратадыла. Ол жаратмагъан тепсеулени алып барып, къуру залда концерт бергенден не хайыр? Къысхасы, къараучуну хар бирин да эсге алып, аны сейирине кёре ишлерге керекди.

Былайда ансамбльни иги жанын белгилей, аны сахна кийимлерин сакълагъанын айтыргъа сюеме. Биз, башхалача, чепкенледе жырыкъла этмейбиз, башха жангылыкъла кийирмегенбиз.

- «Балкарияны» сахна кийимлерин не заманда да энчи белгилерчады. Ансамбль Санкт-Петербургну Мариинский театрында тикдирген заманы да болгъанды. Энди уа артистле къайда кийинедиле?

- Бусагъатда Мариинкада заказ этер амалыбыз жокъду. Арт жыллада Нальчикдеги «Каприз» ательеде тикдиребиз. Аны таматасы Мадина Хацукова, хар айтханыбызгъа тынгылап, къалай десек да, анга кёре ишлейди. Ал жыллада художник Болатланы Людмила жарашдыргъанды сахна кийимлени. Тюрлю-тюрлю сылтаула бла жарашалмагъанбыз аны бла. Арт заманда ала бла ансамбльни солисткасы Асанланы Инна кюрешеди. Къарачай-малкъар халкъ кийимлени юсюнден китапны да хайырланып, Инна алай жарашдырады аланы. Къумачланы да ол кеси сайлап алып, тюрсюнлени алай келишдиреди. Ансамбльге да ол хайырлыды, нек десенг, художникге аллай иши ючюн иги кесек ахча тёлерге тюшерикди.

- Битеу коллективни да юбилейи бла алгъышларгъа сюеме, мындан ары да уллу жетишимле тежейме.

САРАККУЛАНЫ Асият.

Ингушетия Республиканы Президенти Мурат Зязиков «Балкария» ансамбльни битеу къауумуна да «Ингушетия Республиканы сыйлы артисти» деген атны бергенден сора. 2007 жыл.

ОЮМЛА

Багъалау сёзле

2006 жылда 14-чю июньда Москваны П.И. Чайковский атлы концерт залында РФ-ни сыйлы артисти, хореограф Улбашланы Мутайны хурметине атап, «Балкария» къырал фольклор-этнография ансамбль концерт бергенди. Ол кюн россейли СМИ-ле былай билдиргендиле:

ИТАР-ТАСС:

«Ара шахарны къараучусу, хар замандача, Къабарты-Малкъарны «Балкария» къырал фольклор-этнография тепсеу ансамблини сейирлик концертин кёрлюкдю.

Москвачыланы эсинде ол шахарны 850-жыллыгъын белгилегенден бери къалгъанды. Къабарты-Малкъарны уста тепсеучюлерине Голландияда, Германияда, Польшада, Францияда къарс ургъандыла».

«Культура» телеканал:

«Москвагъа «Балкария» къырал фольклор-этнография тепсеу ансамбль келгенди. Ол ахыр кере кесини искусствосун, ара шахарны сахнасында Къабарты-Малкъарны Москвада, культурасыны бла литературасыны кюнлерин белгилей, озгъан ёмюрню ахырында кёргюзтгенди.

Артистле ингирни Улбашланы Мутай салгъан «Моя Балкария» деген тепсеую бла ачарыкъдыла.

Кавказны тепсеулерини ёзеги буруннгулу адет-тёреледиле. Ол санда малкъарлыланы да. Кертиди, ёмюрле бара-бара, ала да тюрленнгендиле, энчи ызларын къоя, профессионал хореографла да кеслери кёргенча тепсеулени саладыла, алай алада баш элементле уа къалгъандыла».

«Эльбрусоид» информация интернет портал:

«Буруннгулу тепсеулеге къарап, къараучу аланы магъаналарына тюшюнеди, малкъар-къарачай халкъны тарыхыны, адет-тёрелерини юслеринден да биледи. Концертге келгенле бу шартны артыкъда белгилегендиле. «Балкарияны» тепсеулери, жаланда ариу хореография сурат болуп къалмай, бир тарых магъаналы ишни, буруннгу адетни белгисичадыла. Тепсеуню тили бла айталмазлыкъ зат жокъду дейдиле, аны бла айтылгъан сахнада баргъан иш сейир, унутулмазлыкъ сыфатлагъа бурулады».

Марина ЛАТЫПОВА, японист:

«Ариу макъамлы тартыула залдагъыланы жюреклерине олсагъат жетгендиле, учуннган адамны сезимин кётюрген тепсеуле уа, къараучуланы жерлеринден тургъузуп, концертни кезиуюнде алагъа да аякъ алдыргъандыла. Тепсеучюлени тебиулеринде туугъан жерлерине сюймеклик, аны къорууларгъа хазырлыкъ, тиширыугъа сюймеклик окъулгъанды.

Залда аллай байрам хал бар эди, бир юйюрню къууанчына жууукълары, шуёхлары да жыйылгъанча, аланы да хар бирине ариу сёз, ашарыкъ да тапханча. Жарсыугъа, бизни заманыбызда быллай жарыкъ болум болгъан жерге терк-терк тюберге тюшмейди. Баям, андан эди къараучу артистлени сахнадан кёп заманны жибермей, концертден сора, жайылыргъа да сюймей тургъаны, залны эшиклери жангыдан ачылып, концерт а андан ары барлыкъча».

АДАМ КЕСИ ЖЕРИНДЕ

Сабийлени билимли болурларына къайгъыра

Устаз ишин тынгылы билсе, сюйсе, анга жюреги бла берилсе, окъутхан сабийлери да аны дерсин сюймей къалмаучудула. Жансюйланы Ирина Солтановна аллай устазладанды. Ол Нальчикде 19-чу номерли орта школну абадан классларында тарыхдан, КъМР-ни халкъларыны культураларындан окъутады. Алай, аны бла чекленип къалмай, КъМКъУ-ну устазланы билимлерин ёсдюрген институтуну педагогика кафедрасыны доцентиди, школ библиотекалада ишлегенлени усталыкъларын кётюрюу эм сабийлени жай солуулaрын къурау жаны бла курсланы башчысыды.

Ирина Солтановна быйыл биринчи кере сабий жамауат организацияланы башчыларыны эки къауууму бла кеси жарашдыргъан энчи программагъа кёре ишлегенди. Энди школлада музейле къурау бла байламлы программа жарашдырыр мураты барды. Андан сора да, ол усталыкъларын ёсдюрюрге деп келген устазлагъа кёп тюрлю темалагъа кёре лекцияла окъуйду. Республиканы Билим бериу эм илму министерствосуну школлада иш къалай баргъанына къарагъан комиссиясыны къауумуна киреди. Андан сора да, устаз краеведениеден жарашдыргъан биринчи окъуу китап республикада жашагъан халкъланы тарыхына эм культураларына жораланады. Ол 11-чи класслагъа «КъМР-ни халкъларыны культуралары», сабийлени жай кезиуде солууларын къурау жаны бла устазлагъа болушлукъгъа «Каникулы без скуки» деген методика пособияла жарашдыргъанды. Жылны жай кезиуюнде уа «Кизиловка» сабий турбазада турист-краеведение жаны бла ишлейди.

Кесини биринчи методика жаны бла китабын устаз алты жыл мындан алгъа чыгъаргъанды. Ол Мечиланы Кязимни чыгъармачылыгъына жораланнганды.

Ирина устазлыкъ ишинде окъутууну тёрели амаллары бла чекленмейди. Окъуучулары бла конференцияла, диспутла, дискуссияла, экеуленни арасында дерсле теркт-ерк бардырады. Алагъа библиотекачы чакъырылады. Ол сабийлеге тюрлю-тюрлю темалагъа китапны, материалны къалай излерге, каталог бла къалай ишлерге керек болгъаныны юсюнден тынгылы хапар айтады, школчула да анга соруула бередиле. Битеу ол затла ойнау халда да ётдюрюледиле.

Устаз оюм этгенден, сабийле, Интернетге ышанмай, хар нени да кеслери таба билирге керекдиле. Нек дегенде Интернетде кёп керексиз эм терс информацияла бардыла.

Ирина 13-чю школда ишлеп башлагъан эди, анда олсагъат краеведениени кружогун къурагъан эди. Артда, 19-чу номерли орта школгъа кёчгенинде, «Аяз» деген ат бла тарых-краеведение магъанасы болгъан клубну ачханды. Бу школ Байсолтанланы Алимни атын жюрютгени себепли, анда аны музейи къуралгъанды.

- Музейибизни башха жерлеге элтип, кёргюзтюп айланырча къурагъанбыз. Алай бла яникойчулагъа кьонакъгъа да баргъанбыз. Школда дагъыда «Жигитни жулдузу» деген ат бла чыгъармачы отчёт къурап бардырабыз. Алай кюнлерибизде яникойчу школчуланы да чакъырабыз, - дейди Ирина.

Май айда уа устазны башламчылыгъы бла жигит лётчикге аталып жаш турист-краеведлени слёту бардырылгъанды. Хар затны да сабийле кеслери жарашдыргъандыла эм бардыргъандыла, устазла уа, жаланда аланы кереклерине къарагъандыла. «Аяз» къуралгъанлы онбир жылны ичинде жетишимли ишлейди деп ёхтемлик бла айтыргъа боллукъду.

Музейде Байсолтанланы Алимни юсюнден сора да, политика репрессиялагъа тюшген адамланы юслеринден да материалла жыйышдырылгъандыла. Аланы сабийле кеслери тапхандыла. Ала кёчгюнчюлюкню къыйынлыгъын кёргенле бла ушакъла этгендиле, республикалы архивде ишлегендиле. «Аллай тюрлю материалла жыйышдыргъандан сора да, кёчгюнчюлюкге дери болгъан, шёндю уа адам жашамагъан эллени атларын да ёмюрлюк этерге деген муратыбыз барды, - дейди Ирина Солтановна. - Ол ишни биз Чегем районадан башлагъанбыз. Анда таулула кёчгюнчю жыйырма бла юч эл болгъанды. Бусагъатда аланы жаланда алтысы къалгъандыла. Эллени атлары унутулмазча биз алада таш белги салыргъа келишгенбиз. Аллай ташладан бирин салыргъа бизге республикада болгъан тыш къыраллы католикле болушхандыла. Ташладан биринчиси Хушто-Сыртда орнатылгъанды. Ол кюн школчу сабийлеге эллиле да болушхандыла. Ала кёчгюнчюлюкню, элде ары дери эм шёндю жашауну юсюнден хапар айтхандыла. Сабийле кёлден назмула окъугъандыла. Аллай затла эсде иги къаладыла».

Думалада бусагъатда да эрттегили юйлени хуналары турадыла. Жарсыугъа, эллиле аланы бузуп, ташларын юйлерине келтиредиле. Ол затны тыйыу жаны бла ангылатыу ишле бардырыргъа керекди деп, алай санайдыла аязчыла.

Школчу сабийле республикалы архивни тилеги бла да кёп ишле тамамлайдыла. Юлгюге Прохладна, Май районлада Уллу Ата журт урушну кезиуюнде Германиягъа зор бла кёчюрюлгенлени юслеринден жыйышдырылгъан материалланы келтирирге тийишлиди. Уруш заманда Менгель адамланы юсюнде этген медицина сынауланы кёрген адам бла да тюбешип, аны бла да ушакъ этгендиле.

Школчула месхетинли-тюрклюле бла да тюбешедиле, аланы юслеринден кёп шартла жыйышдырадыла. Республиканы жеринде жашагъан миллетлени культуралары, адетлери, къылыкълары бла да тойлагъа, къурманлыкълагъа, бушуулу ишлеге да барып шагъырейленедиле.

19-чу номерли орта школну «Аяз» клубуну къауууму, устазлары Жансюйланы Ирина Солтановнаны башчылыгъында кёп ахшы ишле тамамлайдыла, аланы мураттлары да уллуду.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

Аскерге чакъырылгъанланы кюню

Ахшы тёреге кертичилей къалып

«Бизни уа былай бир да ашырмагъандыла», - дей эди аскерге къуллукъ этерге баргъан жашладан бирини атасы. Нальчикни аскер комиссариатында жай эм кюз арты чакъырыуда «Аскерге чакъырылгъанланы кюнюн» бардырыу тёреге айланнганды. Озгъан геуюрге кюн да шахар военкоматны майданы адамладан толу эди. Аскерге барлыкъ жашланы ата-аналары бла бирге бери тамата классладa окъугъан жашла да чакъырылгъан эдиле.

Аскерге чакъырылгъанланы техникагъа сейирлери уллу эди.

Ол кюн военкоматда бир затха тыйгъыч этилмегенин жашла хайырланмай къалмагъандыла: бирлери Калашниковну автоматы бла, башхалары Драгуновну снайпер ушкогу бла, бир къауумла уа дагъыда былайда тургъан БТР-ни юсюн, къумурсхалача, басып суратха тюше эдиле.

Россейни Гимни согъулгъандан сора, жашланы аллаpында граждан борчларын эртте толтургъанла алгъышлаула бла сёлешгендиле. Нальчикни аскер комиссары Мухсин Соблиров бизни жерлешлерибиз, тюрлю-тюрлю аскер бёлюмледе къуллукъ эте, республиканы атын иги бла айтдыргъанларын белгилегенди. Къабарты-Малкъарны ара шахарыны администрациясыны башчысыны орунбасары Владимир Павленко жашла къуллукъ этерик жылны ичинде кёп затлагъа юйренип, юйлерине сау-эсен къайтырларын сюйгенин айтханды. Уллу Ата журт урушну бла урунууну ветеранларыны шахар советини председатели Абдуллаланы Мустафа Россейни шёндюгю аскер-политика болумуну юсюнден кесини оюмларын билдиргенди. Ол бюгюнлюкде да къыралыбызны кёп душманы болгъанын, аладан къорууланыргъа кереклисин чертгенди. Дагъыда жашлагъа, граждан борчларын тийишли даражада толтуруп, юйлерине сау-саламат келирлерин сюйгенлерин КъМР-ни Парламентини депутатлары эм башхала билдиргендиле. Жашланы ата-аналары аскер къуллукъну юсюнден битеу соруууларына тынгылы жууапла алгъандыла.

Нальчикни солуу паркыны духовой оркестри сокъгъан макъамла уа бери жыйылгъанланы кёллерин бютюнда кётюргендиле. Жашла энди жаланда бир жыл къуллукъ этерикдиле, алай ол заманны ичинде ала аскерни магъанасын, алагъа буюрулгъан жууаплылыкъны ангыларыкъларына уа сёз да жокъду.

Олег КУВАЕВ.
Суратны **А. ЕЛКАНОВ** алгъанды.

КЁРМЮЧ

Тёлюден-тёлюге

Москвада ВДНХ-да «Символы Отчизны» деген ат бла Битеуроссей кёрмюч бардырылгъанды. Аны юсюнден кёрмючге къатышханладан бири, Тырнауузну биринчи номерли лицейини директоруну заместители Рахима Сидакова былай айтады.

- Кёрмючге биз КъМР-ни Жаш тёлюню эм жамауат биригиулерини къырал комитетини болушлугъу бла баргъанбыз. Анга биринчи кере къатышханыбыз себепли, алай кёп товар да элтмегенбиз. Кесибизни стендибизге «Тёлюден-тёлюге» деп, алай атагъанбыз. Элбрусну, тау гюллени, бизни тийреледе жашагъан жаныуарланы суратлары бла тюрсюнлю календарьла, кийизле, къолдан эшилген, агъачдан этилген затла эм патриот юйретиуню юсюнден плакатла элтгенбиз.

Бизни лицейде окъугъан жашланы бир къауууму Элбрусну табийгъатыны, Тырнауузну музейлерини эм лицейни жашауну юсюнден сейирлик фильм жарашдыргъандыла. Стендибизни къатында, ары къарауучуланы чакъыра, эслерин бурдура, миллет музыка эшитилгенлей тургъанды. Бизни окъуучубуз Бийчеккуланы Индира, ариу, миллет жыйрыкъда, жерибизни сейирлик табийгъатыны юсюнден айта, къонакъланы алай чакъыргъанды.

Кёрмюч юч кюнню баргъанды. Аны программасы толу эм сейирлик эди. Павильоннга киpген жерде духовой оркестр сокъгъанды. Кёрмючню ачылыуунда РФ-ни Къырал Думасыны, Правительствосуну, Культура министерствосуну келечилери эм башхала да сёлешгендиле. Ызы бла пресс-конференция болгъанды. «Символы Отчизны» деген проектни презентациясы, сабийле ишлеген суратланы кёрмючю бардырылгъанды.

Ол юч кюнню ичинде биз кёп презентацияланы кёргенбиз. Школлада кадет къымылдауну юсюнден фильмлеге, «Новолетие» фольклор-этнография ансамбльни номерлерине къарагъанбыз. Андан сора да «тёгерек столла», мастер-классла да бардырылгъандыла. ФСБ-ни ансамблине бла бардланы жырлагъанларына сюйюп тынгылагъанбыз.

Москвада ахыр кюн болгъаныбызда уа, Россейни МЧС-ны саугъалаучу системасы бла танышханбыз, миллет кийимлени автор коллекцияларыны дефилелерине къарагъанбыз, «Лидер» ансамбльни жырларын да эшитгенбиз. Башхача айтханда, кёп эди къарар, кёрюр эм юйренир зат да.

«Символы Отчизны» деген кёрмючге тири къатышханыбыз ючюн, биз диплом эм ыразылыкъ къагъыт бла саугъаланнганбыз. Былайда лицейни директору Лихов Мухамед Абубакирович Бийчеккуланы Индираны бла мени Москвагъа жиберир ючюн, уллу къыйын салгъанын да айтыргъа сюеме. Биз а, андан къайтханыбыздан сора, быллай оюмгъа келгенбиз: аллай кёрмючлеге къатыша турургъа, бизни республикабызны жашауу бла башхаланы шагъырей этe турургъа керекди.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

Жангы китап

Мызыланы Къаншаубийни дуэльлеге кёз къарамы

Стамбулну «ИГС» китап басмасында бизни жерлешибиз, Башкъортостан Республиканы Тюркдеги представительствосуну таматасы Мызыланы Къаншаубийни «История дуэлей» деген ат бла китабы чыкъгъанды.

Ол тюрк тилде жазылгъанды. Автор анда артыкъ уллу эсни Россейде ал ёмюрледе болуучу дуэльлеге бургъанды. Белгилисича, бу жаны бла бютюнда XIX ёмюр къалгъанды тарыхда.

Эм алгъа автор китапда дуэль битеу дунияда да къалай тюрлю чыкъгъанын айтып, сора Россейге жетеди. Белгили авантюристле Михаил Лунинге бла Фёдор Толстойгъа (аны башха аты да болгъанды – «Американец») энчи башын атагъанды. «Дуэль в русской литературе» деген кесегинде уа Мызы уллу тюрклю окъуучулагъа уллу орус поэтле Пушкинни бла Лермонтовну дуэльде къалай ёлгенлерини юсюнден толу айтады. Сора башха уллу жазыучула сёз бла атышханларына да бургъанды ол эсин. Ала бу къауумладыла: Лев Толстой бла Иван Тургенев, Андрей Белый бла Валерий Брюсов, Николай Гумилёв бла Максимилиан Волошин эм башхала.

Битеу китапда айтылгъан болумлагъа автор орус классикадан алыннган юлгюле да келтиреди. Л.Толстойну, А.Чеховну, В.Набоковну эм башхаланы чыгъармаларыдыла ала. Бери «Дуэльни кодексинден» юзюкле да киргендиле.

Мызыланы Къаншаубий «История дуэлей» деген китабына белгили тюрклю жазыучу Ахмет Умитни «Любовь – это дуэль» деген ары дери басмаланмагъан хапарын да къошханды.

КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан.

КъМР-ни ПРОКУРАТУРАСЫНДА

Иш хакъ тёлеуде борчла азаядыла

Республиканы прокуратурасы 9 айны ичинде иш хакъ тёлеуню юсюнден законодательство къалай толтурулгъанына надзорлукъ этиу не халда болгъанына къарагъанды.

Статистиканы шартларына кёре, 2008 жылда 1-чи октябрьге иш хакъ тёлеу борч 789 минг сомду. Ол а, былтыр бла тенглешдиргенде, иги кесекге азды. Бюджетден иш хакъ тёлеуде борч жокъду.

Алгъынча, энтта да «Элбрусводоканал» ачыкъ акционер общество (581 минг сом) эм КъМР-ни «Курорттеплоэнерго» къырал унитар предприятиясы (208 минг сом) борчлудула адамларына иш хакъ тёлеуде.

Быйыл прокурорла иш хакъ тёлеуде граждaнланы конституциялы эркинликлерине бузукълукъ этгенледен 127-сине эсгертгендиле, 110-суна дау айтхандыла, 57 оноучу къуллукъчуну терсликлерин кёзлерине тутхандыла. Ол жаны бла 49 административный иш ачылгъанды. Ол санда РФ-ни Административный право низамны кодексини 5.27-чи статьясыны 1-чи кесегине кёре 44 иш. Аладан 38-сине къаралгъанды, терсликлери болгъанла жууапха тартылгъандыла. Къалгъанларына къарала турады. Ол Кодексни 5.27-чи статьясыны 2-чи кесегине кёре да 5 ишге къаралгъанды. Сюдню оноуу бла эки мюлк оноучу къуллукъларын тас этгендиле.

Граждaнланы сейирлерин къоруулар муратда сюдле 747 заявлениягъа къаргъандыла. Аладан 566-сыны тилегине кёре, тийишли оноу этилип, алагъа 2,9 миллион сом тёленнгенди. Къалгъанларына да къарала турады.

РФ-ни Сюд-процессуальный федеральный службасыны КъМР-де управлениясыны бёлюмлери иш хакъ тёлеуде борчну къайтарыуну юсюнден 613 ишге къарагъандыла. Аланы оноуларына кёре, юч миллион сом адамланы къолларына тюшгенди.

Россей Федерацияны Прокуратурасында Следствия комитетни КъМР-де управлениясыны органлары на иш хакъ тёлеуде 27 законсузлукъ этилгени белгили болгъанды. Аладан 23-сюне кёре уголовный ишле ачылгъандыла, 4-сю уа жангыдан тинтиледи.

РФ-ни Уголовный кодексини 145-1-чи статьясыны 1-чи кесегине кёре, 2007 жылда ачылгъан юч уголовный иш тинтилип, сюдге жиберилгенди («Куба» жабыкъ акционер общество, «Элбрусводоканал» ачыкъ акционер общество эм Тырнауузда «Къурулуш» муниципальный унитарный предприятие).

Аладан сора да прокурорла иш бериучюле хакъ тёлеуде борчлу болгъанларын жашыргъан мюлк оноучуладан 8-сине уголовный ишле ачхандыла.

Республиканы прокуратурасыны органлары быйыл бардыргъан тинтиу ишлени хайырындан 2 миллион сомдан артыкъ борч адамлагъа къайтарылгъанды.

КъМР-ни прокуратурасыны пресс-службасы.

Спартакиада

Спортну аскер тюрлюлеринден эришгендиле

КъМР-ни Президентини оноуу бла республикада аскерде къуллукъ этерге чакъырыллыкъ жаш тёлюню спартакиадасы эмда Аскерге чакъырылгъанны кюнюне аталгъан спорт байрамла жыл сайын бардырыладыла. Быйыл да баш кюн КъМР-ни Жаш тёлюню эм жамауат биригиулени ишлери жаны бла къырал комитетини, КъМР-ни Билим бериу эм илму министерствосуну, КъМР-ни республикалы аскер комиссариатыны башламчылыкълары бла аскерге чакъырыллыкъ жаш тёлюню спартакиадасы бардырылгъанды.

Ол эки кезиуге юлешиннгенди. Биринчиси эрттенликден тюшге дери КъМР-ни РОСТО (ДОСААФ) советини арбазында бардырылгъанды. Анга къатышханла МК ушкокдан 50 метр узакълыкъдан илишан атыуда, абериге къоллары бла тагъылып, кеси кеслерин кётюрюуде, противогазла кийиуде эришгендиле.

Спартакиаданы экинчи кезиую Нальчик шахарны республикалы сабий стадионунда бардырылгъанды. Эришиуле къууанчлы халда да анда ачылгъандыла. РОСТО-ну (ДОСААФ) КъМР-де бёлюмюню председатели Юрий Ашинов, парадны ача, спартакиадагъа къатышханланы Аскерге чакъырылгъанны кюню бла алгъышлагъанды эм Россейни бла Къабарты-Малкъарны байракъларын кётюрюрге буюргъанды. Андан сора, спартакиадагъа къатышханланы алларында Уллу Ата журт урушну, право низамны сакълагъанланы эм урунууну ветеранларыны республикалы советини председатели Мухаммед Шихабахов сёлешгенди. «Бюгюннгю спартакиада къуру сизни угъай, урушну, урунууну ветеранларыны да байрамыды. Нек дегенде, сиз келир заманда аскерде къуллукъ этип, Ата журтугъузну, анда жашагъан адамланы да къорууларыкъсыз. Андан багъалы, сыйлы усталыкъ дуния башында жокъду», - дегенди ол. Къабарты-Малкъарны Билим бериу эм илму министерствосуну специалисти Бела Тлехугова, КъМР-ни Жаш тёлюню эм жамаут биригиулени ишлери жаны бла къырал комитетини башчысыны орунбасары Гергокъланы Жамбулат да жашла тийишли жетишимлеге жетерлерин сюйгенлерин билдиргендиле.

Эришиулени башлардан алгъа Юрий Ашинов, РОСТО-ну (ДОСААФ) ара советини башчысыны буйругъун толтура, жаш тёлюню патриот жаны бла юйретиуге уллу къошумчулукъ этгенлери ючюн КъМР-ни Халкъны иш бла жалчытыу жаны бла къырал комитетини председателини орунбасары Зубер Тхагалеговну, республикалы сабий стадионну алгъыннгы директору Владимир Минотскийни «80 лет РОСТО (ДОСААФ)» деген майдалла бла саугъалагъанды. Быйыл Аушигерни орта школуну окъуучулары, «Победа» деген Битеуроссей эришиулеге къатышып, иги жетишимле болдургъандыла. Аланы юйретген Барасби Кардановну да аллай майдалгъа тийишли болгъанды.

Ызы бла командаланы келечилери стадиондан узакъ болмай орналгъан скверде Уллу Ата журт урушда жоюлгъанланы эсгертмесине гюлле салгъандыла.

Андан сора спартакиадагъа къатышханла тап тизилип барыуда усталыкъларын кёргюзтгендиле, гранатланы илишанлагъа атхандыла, жюз метрге чабып эришгендиле.

ОСМАНЛАНЫ Айшат.

Билдириу

Республиканы хурметли халкъы!

25-чи октябрьде Нальчик шахарда республикалы ипподромда Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини Кубогуна, Элбрусну Кубогуна эмда Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Кубогуна КъМР-ни законла чыгъарыучу баш органыны 70-жыллыгъына эм КъМР-ни Парламентини 15-жыллыгъына аталгъан ат чаришле боллукъдула. Ала **13 сагъатда башланырыкъдыла.**

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ:КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редакторну орунбасары АППАЙЛАНЫ Музафар

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

АТТАЛАНЫ Жамал (баш редактор), АЛИКАЛАНЫ Владимир, БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмныйи - **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **47-26-22**. Жууаплы секретарь - **42-66-85**.

Секретариат - **40-93-62.** Корректорла - **42-63-52**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:

Жамауат-политика жашауну бёлюмю- **42-67-68,42-24-02.**
Экономиканы бёлюмю - **42-66-73.**
Культураны бёлюмю - **42-75-82.**
Социальный политиканы бёлюмю - **42-66-76, 47-27-59.**
Жангылыкъланы бла спортну бёлюмю - **47-26-39, 42-66-71.**
Письмоланы, рекламаланы эм билдириулени бёлюмю - **42-37-94.**
Тилманчланы бёлюмю-**47-31-28.** Сурат алыучу бёлюм - **42-68-72.**
Бухгалтерия - **42-30-87**
Операторла **-47-26-28, 42-39-65.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.

Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекциясында 1994 жылда 14-чю июнда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Культура эм информация коммуникацияла министерствосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет 1905 жылда Революция атлы республикалы полиграфкомбинатда басмаланнганды, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды. Телефонла: **42-06-51, 42-19-97**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды. Телефон: **42-69-34**

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынады. 21.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Сараккуланы Асият - дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары; Зезаланы Лида (2-чи, 3-чю бетле), Алийланы Кулина (4-чю бет), Акушуланы Феруза (1-чи бет) - корректорла.

Тиражы 3850 экз. Заказ №3479

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

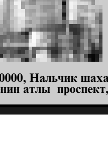

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5